

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-86-9>
УДК 338.48:379.8:658.6

Горб К.М.

кандидат географічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Корнєєв М.В.

доктор економічних наук, професор,
Університет митної справи та фінансів

Кучер М.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів

Horb Kostiantyn, Korneyev Maxim, Kucher Marharyta
University of Customs and Finance

СИСТЕМА ЗОВНІШНЬОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ

EXTERNAL AND INTERNAL SECURITY SYSTEM IN THE FIELD OF TOURISM AND HOSPITALITY

У статті надано комплексний аналіз системи безпеки у сфері туризму та гостинності. Запропоновано та обґрунтовано поділ даної системи на зовнішню (профілактика і подолання зовнішніх загроз) та внутрішню (взаємні безпекові гарантування та зобов'язання між окремими суб'єктами компонентами всередині системи). Побудовано модель «загроза – жертва», в основу якої покладено підсистему внутрішньої безпеки, яка ґрунтується на твердженні, що кожен із трьох основних компонентів галузевої системи (туристи та гості, суб'єкти надання послуг туризму та гостинності, та туристичні дестинації) для двох інших може виступати як джерелом (загрозою), так і жертвою небезпеки. Сформовано та проаналізовано матрицю безпекових взаємовпливів основних компонентів галузевої системи туризму та гостинності, із вказанням найтиповіших проявів такого впливу кожного компоненту на кожен із інших. Надано рекомендації галузевим та регіональним органам управління щодо посилення внутрішніх безпекових заходів у світлі розмежування зовнішньої та внутрішньої безпеки сфери туризму та гостинності.

Ключові слова: внутрішня та зовнішня безпека, безпека туристів, безпека туристичних підприємств, безпека туристичних дестинацій, безпековий взаємовплив.

The article provides a comprehensive analysis of the safety system in the field of tourism and hospitality. The division of this system into external (prevention and overcoming external threats) and internal (mutual safety guarantees and obligations between individual subject components within the system) is proposed and substantiated. The model "threat – victim" is built, which is based on the subsystem of internal safety, which is based on the statement that each of the three main components of the industry system (tourists and guests, subjects of tourism and hospitality services, and tourist destinations) for the other two can be both a source (threat) and a victim of danger. A matrix of safety mutual influences of the main components of the industry system of tourism and hospitality was formed and analyzed, with the indication of the most typical manifestations of such influence of each component on each of the others. Recommendations were made to industry and regional management bodies to strengthen internal safety measures in the field of tourism and hospitality. Ensuring the safety of all subjects in the field of tourism and hospitality, the main ones of which are tourists and guests, relevant service enterprises and tourist destinations, should be based on the distinction between external and internal safety factors, primarily with the aim of creating, legislating and putting into practice various coping mechanisms and minimization of external and "intra-industry" threats for each of the mentioned subjects and for the industry system as a whole. The system of internal safety is a kind of "reciprocal movement" between these subjects (components of the industry system), aimed at mutual trust, respect, and therefore at the guarantee of virtuous behavior during the entire process of preparing and carrying out a tourist trip, including the stay of visitors in hospitality establishments. Along with formal measures and safety measures, active outreach work, study and observance of ethical principles of relations between enterprises and institutions – service providers, on the one hand, tourists (visitors), on the other, and local communities and authorities of tourist destinations, on the third, will allow to significantly strengthen the safety guarantees of all entities in the field of tourism and hospitality. A reliable system of internal safety, mutually guaranteed and implemented by each entity within the industry, will contribute to strengthening the protection of the industry system as a whole against external challenges and threats.

Key words: internal and external safety, safety of tourists, safety of tourist enterprises, safety of tourist destinations, safety interaction.

Постановка проблеми. Безпека як комплексне багатогранне явище, одна з фундаментальних потреб людини та суспільства, важлива характеристика фактично усіх суб'єктів сучасного суспільного життя, в останній час (а для України надто протягом останніх більш ніж двох років), набуває все більшого значення та підвищує актуальність розгляду, вивчення, систематизації та практичного використання (забезпечення безпеки). Не є виключенням у цьому зв'язку і така важлива сфера життєдіяльності, як сфера туризму та гостинності, яка в останні десятиліття у багатьох країнах світу демонструє стійку тенденцію до зростання, незважаючи на періодичні перешкоди, загрози та виклики найрізноманітнішого походження, характеру та масштабу прояву. Саме здатність своєчасно й ефективно реагувати на такі виклики значною мірою зумовлює загальну успішність розвитку зазначеної галузі у світі.

У світлі викладеного природним є збільшення в останні роки різногалузевих наукових праць, присвячених забезпеченню безпеки в туризмі та гостинності. Насамперед у таких працях вдосконалюється систематизація безпеки за різними ознаками та формами її прояву, а також обґрунтовуються конкретні напрями та шляхи її забезпечення, як запобігання, так і її подолання небезпеки. Але недостатньо, з нашої точки зору, приділяється уваги розгляду безпеки з позицій системного підходу, головним чином розмежуванню зовнішньої та внутрішньої (всередині галузевої системи) безпеки, включаючи взаємний безпековий вплив різних складових системи одна на одну. Такий підхід, на наш погляд, дозволить поглибити систему знань про забезпечення безпеки у сфері туризму та гостинності, і таким чином покращити систему практичних заходів для запобігання та подолання небезпеки у функціонуванні галузі та її складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі останніх років представлено чимало робіт, присвячених забезпеченню безпеки у галузі туризму та гостинності, як за певним спеціалізованим науковим напрямом (технічним, організаційним, управлінським, економічним, юридичним тощо), так і комплексного характеру. Деякі роботи висвітлюють окремі аспекти безпеки в туристичній діяльності та готельно-ресторанній справі – безпеки субгалузей (наприклад, агротуризму [9]), суб'єктів (туристів [13], готелів та ресторанів [1] тощо), видів діяльності в туристичному процесі (пересування на транспорті, відвідування масових заходів, перебування на курорті, паломницькі, ділові подорожі тощо [26]) і т. ін. Серед найбільш важливих та актуальних в умовах сьогодення робіт зазначеного наукового напрямку можна вважати праці Н.В. Валінкевич та С.В. Тищенко [1];

А.П. Голода ([2–4]); С.М. Домбровської, А.Л. Помази-Пономаренко, Н.П. Рибальченко [8]; Г.М. Заваріки ([10–12]); Л.Л. Івашини [13]; І.М. Кирилюк, Л.А. Чвертко [14]; Р.Б. Кожухівської, С.В. Тимчук [15]; А.О. Козлової [16]; О.П. Крупського [17]; К.Г. Наумік-Гладкої [18]; О. Носирева, Т. Деділової, І. Токар [19]; В.М. Торяника, В.В. Джинджояна [22]; О.Ю. Чередниченка, А.О. Чередниченко [25]; Н.В. Чорненської [26] тощо. Серед указаних та інших опрацьованих авторами наукових праць не знаходимо таких, які були би присвячені детальному розгляду системи безпеки всередині галузі, а надто безпековим взаємовпливам різних її підсистем.

Метою статті є удосконалення тлумачення поняття безпеки в туризмі та гостинності з позицій системного підходу, побудова та обґрунтування моделі системи безпеки у зазначеній галузі з акцентом на відокремлення зовнішньої та внутрішньої безпеки та на безпековий взаємовплив окремих її складових частин, з метою подальшого врахування у законодавчих актах та нормативно-інструктивних документах і втілення у практику управління сферою туризму та гостинності на різних рівнях.

Виклад основного матеріалу. В результаті аналізу підходів до визначення та систематизації безпеки у сфері туризму та гостинності за різними ознаками, представлених у численних роботах з даної тематики, доходимо висновку, що безпека як відсутність (або зведеність до мінімуму) загроз для повноцінного функціонування будь-яких суб'єктів та систем, з позицій системного підходу може бути розподілена на зовнішню і внутрішню. У сфері туризму та гостинності зовнішня безпека являє собою відсутність або мінімізацію загроз будь-якого походження поза галузевою системою, у зовнішньому середовищі, таких загроз, які би однаково негативно впливали на будь-яку підсистему всередині неї: на туристів, на туристичні підприємства, на туристичні дестинації чи інфраструктуру, зокрема на діяльність готелів, музеїв, туроператорів, туристичних агентств, на функціонування пляжів, курортів, гірськолижних схилів тощо. У якості прикладів таких зовнішніх джерел, із яких би походили загрози стабільного еволюційного функціонування будь-якого компоненту системи туризму та гостинності (а таким чином, і системи в цілому), можуть виступати природні й техногенні катастрофи, масштабні аварії, фінансово-економічний крах, активні воєнні дії, високий рівень злочинності в суспільстві і т. ін. В таких випадках фактично однаковим ризикам підлягають і подорожуючі особи, і підприємства – організатори подорожей та прийому гостей, і унікальні пам'ятки та території і споруди (включаючи транспортні шляхи) з помітним туристичним потенціалом, і система галузевого управління в цілому. При

підвищенні таких ризиків у конкретному регіоні чи країні до критичного рівня туристична галузь у своєму функціонуванні або суттєво скорочується та обмежується, або й повністю припиняє діяльність на певний період, до стабілізації ситуації (у випадку Чорнобильської зони, наприклад, – фактично назавжди для тривалого перебування людей). Безпекова ситуація у зазначеній галузі в Україні в сучасних умовах війни та шляхи її відновлення у поствоєнний час добре обґрунтовані в роботі [19], з повноцінним аналізом проблем та окресленням відповідних перспектив.

Внутрішню безпеку у сфері туризму та гостинності може бути визначено як відсутність або зведення до критичного мінімуму будь-яких негативних загрозливих взаємовпливів різних компонентів галузевої системи одна на одну. Традиційно у цьому зв'язку, з точки зору забезпечення безпеки, прийнято виділяти три основні складові системи туризму та гостинності, що можуть підлягати ризикам та загрозам, а саме безпека туристів (гостей), безпека туристичних підприємств (ширше – економічних суб'єктів галузі), та безпека туристичних дестинацій ([2–3; 9; 26 та ін.]).

У багатьох наукових працях аналізуються можливі та фактичні загрози й ризики для кожного із трьох зазначених суб'єктів сфери туризму та гостинності, а також обґрунтовуються шляхи та засоби їх подолання, мінімізації та запобігання. Проте в таких роботах чітко не акцентуються безпекові взаємозв'язки

та взаємовпливи трьох зазначених компонентів галузевої системи. У цьому зв'язку нами здійснена спроба побудови моделі такої системи безпеки у сфері туризму та гостинності, яку ми умовно назвали моделлю «загроза – жертва», що схематично зображено на рис. 1.

Основу («ядро») зазначеної моделі становить підсистема саме внутрішньої безпеки, яка ґрунтується на очевидному твердженні, що кожен із трьох зазначених компонентів галузевої системи для двох інших може виступати як джерелом небезпеки, тобто становити для них певну загрозу, так і жертвою небезпеки, яка походить від двох інших компонентів відповідно. Вказана об'єктивна картина ймовірностей взаємних загроз та небезпек всередині галузевої системи вказує на необхідність відповідно взаємних зобов'язань та гарантій, які якщо і не усувають їх повністю, то принаймні суттєво мінімізують такі ймовірності виникнення небезпечних ситуацій. Зазначені взаємні гарантії та зобов'язання зазвичай прописуються у відповідних договірних документах з відповідними юридичними наслідками порушень, але на жаль далеко не в усіх можливих випадках, а навіть за їх наявності у відповідних угодах вони далеко не завжди сумлінно виконуються і належно контролюються. Вищевказане зумовлює періодичне виникнення небезпечних ситуацій, спричинених одними компонентами галузевої системи для інших. Тому вважаємо за доцільне у загальних рисах про-

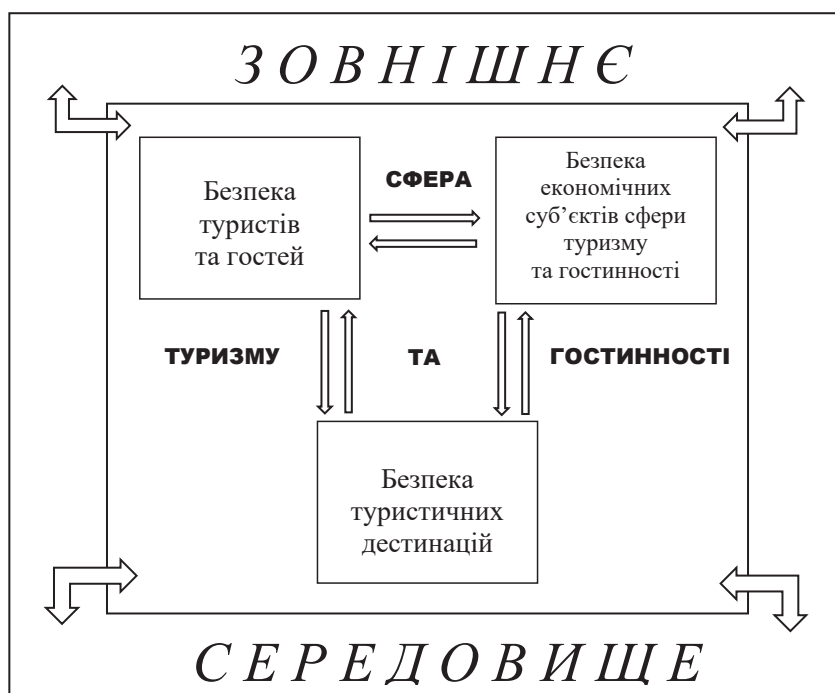

Рис. 1. Модель «загроза – жертва» в системі безпеки у сфері туризму та гостинності

Джерело: складено авторами

аналізувати кожен із трьох названих компонентів системи внутрішньої безпеки у сфері туризму та гостинності з двох позицій – у ролі загрози та у ролі жертви. Основні прояви зазначених безпекових взаємовпливів відображено в табл. 1.

Туристи (відвідувачі, екскурсанти, гості, візитери), з одного боку, як споживачі відповідних послуг і товарів, з іншого боку, як подорожуючі особи переважно з метою відновлення втрачених у процесі роботи моральних та фізичних сил, можуть підлягати небезпеці, спричиненій як будь-яким підприємством, що надає відповідні послуги та забезпечує окремими товарами у процесі вибору, оформлення та здійснення туристичної подорожі, так і окремими елементами туристичних дестинацій. Туристи можуть бути піддані різноманітним небезпекам – образам, крадіжкам, обманам тощо з боку недобросовісних надавачів відповідних можливостей для подорожі та відпочинку, аж до попадання у різного роду катастрофи та взяття у заручники.

На наш погляд, вказані «внутрішньогалузеві» причини попадання туристів у небезпечні ситуації можуть поділятися на цілеспрямовані (умисні), ненавмисні та об'єктивні, з відповідними юридичними наслідками для суб'єктів-джерел таких загроз, за умови наявності, з одного боку, відповідних заяв та позовів, з іншого – відповідних доказів. Об'єктивні причини пов'язані з недотриманням самими туристами відповідних правил та норм техніки безпеки під час перебування у різних типах місцевостей (наприклад, у горах) та споруд і приміщень. У цьому випадку туристи самі винні у настанні небезпечної ситуації, за умови, якщо організатори подорожей (вони ж – надавачі послуг) попереджали та ознайолювали з такими правилами.

У свою чергу, туристи як суб'єкт галузевої системи можуть становити певну загрозу для безпеки на-

самперед туристичних дестинацій, рідше – суб'єктів сервісу, протягом процесу підготовки та здійснення туристичної подорожі. Засмічувати природу, паплюжити та псувати пам'ятки, зневажливо ставитись до традицій місцевого населення, псувати готельний інвентар та салон транспортного засобу, запізнюватись на призначені зустрічі групи, цілеспрямовано або ненавмисно, – далеко не повний перелік загроз від недобросовісних туристів для обслуговуючих підприємств та приймаючих дестинацій. Крім договірних документів, усунути або мінімізувати таку небезпеку дозволить максимальна популяризація дотримання основних положень Кодексу туриста як важливої частини міжнародної Хартії туризму [24].

Туристичні дестинації і як жертву небезпек з боку відвідувачів (туристів, гостей), а також і з боку підприємств туристичного та готельно-ресторанного сервісу, і як загрозу для них, на наш погляд, варто розглядати з двох точок зору: по-перше, як окрему територію, місцевість, привабливу для туристів, з певними властивостями еволюційного життя та розвитку («дестинація-об'єкт»), по-друге, як район або ареал, наділений певною суб'єктивністю, представленою у першу чергу місцевими громадами і населенням, та місцевою (регіональною, державною) владою («дестинація-суб'єкт»).

У першому випадку дестинації можуть нести загрозу насамперед для туристів, а в окремих випадках у цьому зв'язку і для підприємств – організаторів подорожей, спричинену, як зазначалося вище, невиконанням туристами правил і норм безпеки. У другому випадку дестинації несуть загрозу головним чином туристичним підприємствам «на відправці» (звичай ініціативним туроператорам і туристичним агентствам – продавцям туристичного продукту), а також і туристам, недобросовісним та невчасним і неякісним виконанням узятих на себе зобов'язань прийма-

Таблиця 1

Матриця безпекових взаємовпливів основних компонентів галузевої системи туризму та гостинності

Компоненти системи у якості загрози (основні прояви)	Компоненти системи у якості жертви (основні прояви)		
	Туристи та гості	Підприємства – надавачі послуг	Туристичні дестинації
Туристи та гості	-	обман, запізнення, невчасна сплата, псування інвентаря	псування природи та пам'яток, зневажливе ставлення до місцевих традицій
Підприємства – надавачі послуг	обман, неповне та неякісне обслуговування та інформування	-	неповне та неякісне обслуговування та інформування туристів, нехтування місцевими традиціями
Туристичні дестинації	об'єктивні природні загрози (зсуви, повені тощо), осередки інфекцій, ворожість місцевого населення до відвідувачів	недобросовісне виконання зобов'язань приймаючої сторони	-

Джерело: складено авторами

ючої сторони. Для туристів загрози з боку дестинацій можуть проявлятися також і у високому рівні криміногенної ситуації на місцевості, у ворожому ставленні місцевого населення до відвідувачів тощо. У свою чергу дестинації можуть потерпати від туристів через зневажливе ставлення до місцевої природи, пам'яток та традицій, від туристичних підприємств – також і через несвоєчасне та (або) неякісне інформування (або взагалі неінформування) своїх туристів про особливості поведінки у межах дестинації.

Підприємства сфери туризму та гостинності також в окремих ситуаціях можуть бути і загрозами, і жертвами небезпеки стосовно туристів та дестинацій. Найтиповіші приклади та ситуації такого безпечного взаємовпливу наведено вище.

Варто зазначити, що при більш детальному розгляді всередині кожного із зазначених компонентів системи внутрішньої безпеки у сфері туризму та гостинності також можна простежити певний взаємовплив: одні туристи можуть становити загрозу для інших, які відповідно виступають жертвами, так само – одні туристичні підприємства для інших, одні туристичні «дестинації-суб'єкти» для інших є загрозою, а інші є жертвами. Останні два безпечові взаємовпливи зазвичай є наслідком конкурентної боротьби, особливо якщо вона недоброчесна.

У зв'язку з вищевикладеним, на наш погляд, для усунення або принаймні мінімізації загроз одних галузевих суб'єктів для інших варто спиратися не лише на договірні засади щодо прав та обов'язків і взаємних гарантій та відповідальності сторін, що ґрунтуються на чинних законодавчих актах та нормативно-інструктивних положеннях, а й на належне повноцінне доброчесне взаємне інформування та популярне роз'яснення, створення морального клімату для відносин взаємної довіри, максимальної популяризації вивчення та дотримання основних положень різних етичних кодексів, хартій, міжнародних угод тощо.

Окремо у світлі зазначеного слід згадати про інститут страхування як важливий інструмент забезпечення безпеки та мінімізації ризиків. У сфері туризму та гостинності страхування кожного з аналізованих трьох компонентів галузевої системи, у світі, в тому числі й в Україні, представлено й поширено

достатньо ґрунтовно і широко. Особливо це стосується самих туристів – їхнього життя та здоров'я, майна, честі та гідності тощо. У цьому зв'язку також варто вказати, що формального оформлення страхових документів, наданих страховими компаніями, та надання при настанні страхових випадків відповідних страхових послуг, є недостатнім для усунення загроз та профілактики настання страхових ситуацій. Головним джерелом мінімізації загроз є, з нашої точки зору, активна і доброчесна роз'яснювально-профілактична та консультативно-дорадча робота, іноді – спеціальні попередні тренування. Наприклад, поняття «страхування альпіністів» асоціюється не стільки зі страховим полісом, наданим страховою компанією, скільки зі страхувальним спорядженням та обладнанням і вмінням ним користуватися.

Висновки. Забезпечення безпеки усіх суб'єктів сфери туризму та гостинності, головними серед яких є туристи та гості, відповідні сервісні підприємства та туристичні дестинації, має ґрунтуватися на розмежуванні зовнішніх та внутрішніх безпекових факторів, насамперед з метою створення, законодавчого закріплення та втілення у практику різних механізмів подолання й мінімізації зовнішніх та «внутрішньогалузевих» загроз для кожного із зазначених суб'єктів і для галузевої системи в цілому. Система внутрішньої безпеки являє собою своєрідний «зустрічний рух» між даними суб'єктами (компонентами галузевої системи), спрямований на взаємну довіру, повагу, а відтак і на гарантії доброчесного поведіння протягом усього процесу підготовки та здійснення туристичної подорожі, включаючи перебування відвідувачів у закладах гостинності.

Поряд із формальними заходами та засобами безпеки, активна роз'яснювальна робота, вивчення та дотримання етичних засад взаємовідносин між підприємствами та закладами – надавачами послуг, з одного боку, туристами (відвідувачами), з другого, та місцевими громадами і владою туристичних дестинацій, з третього, дозволить суттєво посилити гарантії безпеки усіх суб'єктів сфери туризму та гостинності. Надійна система внутрішньої безпеки, взаємно гарантована та виконувана кожним суб'єктом всередині галузі, сприятиме зміцненню захисту галузевої системи в цілому від зовнішніх викликів та загроз.

Список літератури:

1. Валінкевич Н., Тищенко С. Забезпечення безпеки та страхування підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1520/1462>
2. Голод А. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування : монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 340 с.
3. Голод А.П. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4. С. 190–194.
4. Голод А.П., Іжевська О.П., Коркуна О.І. Кластерна модель розвитку індустрії гостинності регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 4(21). С. 375–380.

5. Горб К.М. Проблеми митного адміністрування туристичної діяльності у прикордонних регіонах. *Лібералізація та безпековий механізм зовнішньоекономічної діяльності: економічні та гуманітарно-технічні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2016. С. 21–22.
6. Горб К., Крутякова Ю. Розвиток туризму в Україні в умовах воєнних конфліктів. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції*. Львів, 2019. С. 72–75.
7. Долга Г.В., Хитрова О.А. Управління готельним господарством у кризових умовах: реалії сьогодення та світовий досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Випуск 41. С. 32–36.
8. Домбровська С.М., Помаза-Пономаренко А.Л., Рибальченко Н.П. Туризм і право на нього в контексті гарантування безпеки: монографія. Харків: «Діса плюс», 2022. 272 с.
9. Дуга В.О. Менеджмент безпеки в агротуризмі. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5348>
10. Заваріка Г. М. Суспільно-географічне дослідження безпеки туризму в умовах глобалізації і конфліктів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2018. № 9. С. 45–50.
11. Заваріка Г.М., Денищенко Л.В. Концепція безпеки як основа маркетингової діяльності туристичних та готельних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 71. С. 16–22.
12. Заваріка Г.М., Денищенко Л.В., Косенко В.В. Правові та організаційні засади безпеки діяльності у сфері туристичного та готельного бізнесу в Україні. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2021. № 3. С. 24–32.
13. Івашина Л.Л. Безпека туристів – запорука успіху туристичного бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Випуск 12. Частина 1. С. 101–105.
14. Кирилук І.М., Четвертко Л.А. Безпекові аспекти розвитку туризму в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип 17. Т. 2. С. 178–189.
15. Кожухівська Р., Тимчук С. Безпекова діяльність у сфері туризму та рекреації в Україні: аналітичний огляд. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2663>
16. Козлова А.О. Безпека готельних комплексів як складова ефективності туристичного менеджменту та привабливості туристичних підприємств для вітчизняних туристів (на прикладі Туреччини). *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 65. С. 142–149.
17. Крупський О.П. Особливості організації системи економічної безпеки на підприємствах туризму і гостинності. *Сучасні трансформації організаційно-економічного механізму менеджменту та логістики суб'єктів підприємництва в системі економічної безпеки України: колект. моногр. / за заг. ред. Т.В. Гринько*. Дніпро: Біла К. О., 2017. С 373–389.
18. Наумік-Гладка К.Г. Менеджмент персоналу як умова економічної безпеки в сфері гостинності. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 4 (2). С. 39–43.
19. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 1 (26). С. 55–68.
20. Пономарьова О.Б., Марченко А.О., Романько В.Ю. Роль страхування у сфері міжнародного туризму. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 23. С. 528–530.
21. Середа В.П. Безпека в туризмі. *Стан і перспективи сучасного туризму: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (23 листопада, м. Суми)*. Суми: ФОП Цьома С. П., 2016. С. 113–118.
22. Торяник В.М., Джинджоян В.В. Безпека туризму: навчальний посібник / за заг. ред. О.В. Негодченка. Дніпро: ВНПЗ «ДГУ», 2018. 284 с.
23. Тульчинська С.О., Солосіч О.С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97–102.
24. Хартія туризму. URL: <https://geohub.org.ua/node/3059>
25. Чередниченко О.Ю., Чередниченко А.О. Створення дієвої системи безпеки туризму, як одна із основних умов підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 55. С. 144–150.
26. Чоренька Н.В. Безпека туризму: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 188 с.

References:

1. Valinkevych N., Tyshchenko S. (2022) Zabezpechennia bezpeky ta strakhuvannia pidpriemstv hotelno-restorano-ho biznesu [Ensuring security and insurance of hotel and restaurant business enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 40. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1520/1462>
2. Holod A. (2017) Bezpeka rehionalnykh turystychnykh system: teoriia, metodolohiia ta problemy harantuvannia: monohrafiia [Security of regional tourism systems: theory, methodology and guarantee issues: monograph]. Lviv: LDUFK, 340 p.
3. Holod A. P. (2014) Bezpeka turyzmu yak ob'ekt rehionalnykh ekonomichnykh doslidzhen [Tourism safety as an object of regional economic research]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 4, pp. 190–194.
4. Holod A. P., Izhevskaya O. P., Korkuna O. I. (2019). Klasterna model rozvytku industrii hostynnosti rehionu [Cluster model of the development of the hospitality industry of the region]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, vol. 4(21), pp. 375–380.

5. Horb K. M. (2016) Problemy mytnoho administruvannya turystychnoi diialnosti u prykordonnykh rehionakh [Problems of customs administration of tourist activity in border regions]. *Liberalizatsiia ta bezpekovi mekhanizm zovnishnoekonomichnoi diialnosti: ekonomichni ta humanitarno-tekhnichni aspekty: materialy mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii*. Dnipro: Universytet mytnoi spravy ta finansiv, pp. 21–22.
6. Horb K., Krutiakova Yu (2019) Rozvytok turyzmu v Ukraini v umovakh voiennykh konfliktiv [Development of tourism in Ukraine in the conditions of military conflicts]. *Heohrafiia, ekonomika i turyzm: natsionalnyi ta mizhnarodnyi dosvid: materialy XIII Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii*. Lviv, pp. 72–75.
7. Dolha H. V., Khytrova O. A. (2022) Upravlinnia hotelnym hospodarstvom u kryzovykh umovakh: realii sohoden- nia ta svitovyi dosvid [Hotel management in crisis conditions: current realities and world experience]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu*, vol. 41, pp. 32–36.
8. Dombrovska S. M., Pomaza-Ponomarenko A. L., Rybalchenko N. P. (2022) Turyzm i pravo na noho v konteksti harantuvannya bezpeky: monohrafiia [Tourism and the right to it in the context of guaranteeing security: monograph]. Kharkiv: "Disa plus", 272 p.
9. Duha V. O. (2016) Menedzhment bezpeky v ahroturyzmi [Safety management in agritourism]. *Efektivna ekonomika*, no. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5348>
10. Zavarika H. M. (2018) Suspilno-heohrafichne doslidzhennia bezpeky turyzmu v umovakh hlobalizatsii i konfliktiv [Socio-geographic study of the safety of tourism in the conditions of globalization and conflicts]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii "Heohrafichni nauky"*, no. 9, pp. 45–50.
11. Zavarika H. M., Denyshchenko L. V. (2021) Kontsepsiia bezpeky yak osnova marketynhovo diialnosti tury- stychnykh ta hotelnykh pidpriemstv [The concept of security as the basis of marketing activity of tourist and hotel enter- prises]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 71, pp. 16–22.
12. Zavarika H. M., Denyshchenko L. V., Kosenko V. V. (2021) Pravovi ta orhanizatsiini zasady bezpeky diialnosti u sferi turystychnoho ta hotelnoho biznesu v Ukraini [Legal and organizational principles of security in the field of tourism and hotel business in Ukraine]. *Industriia turyzmu i hostynnosti v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi*, no. 3, pp. 24–32.
13. Ivashyna L. L. (2015) Bezpeka turystiv – zaporuka uspikhu turystychnoho biznesu [The safety of tourists is the key to the success of the tourism business]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii "Ekonomichni nauky"*, vol. 12, part 1, pp. 101–105.
14. Kyryliuk I. M., Chvertko L. A. (2021) Bezpekovi aspekty rozvytku turyzmu v umovakh pandemii COVID-19 [Security aspects of tourism development in the conditions of the COVID-19 pandemic]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, vol. 17, t. 2, pp. 178–189.
15. Kozhukhivska R., Tymchuk S. (2023) Bezpekova diialnist u sferi turyzmu ta rekreatsii v Ukraini: analitychnyi ohliad [Security activities in the field of tourism and recreation in Ukraine: an analytical review]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 53. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2663>
16. Kozlova A. O. (2019) Bezpeka hotelnykh kompleksiv yak skladova efektyvnosti turystychnoho menedzhmentu ta pryvablyvosti turystychnykh pidpriemstv dlia vitchyznianykh turystiv (na prykladi Turechchyny) [The security of hotel complexes as a component of the effectiveness of tourism management and the attractiveness of tourist enterprises for domestic tourists (on the example of Turkey)]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 65, pp. 142–149.
17. Krupskiy O. P. (2017) Osoblyvosti orhanizatsii systemy ekonomichnoi bezpeky na pidpriemstvakh turyzmu i hostynnosti [Peculiarities of the organization of the economic security system at tourism and hospitality enterprises]. *Suchasni transformatsii orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu menedzhmentu ta lohistyky subiektiv pidpriemnytstva v systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: kolekt. monohr. / za zah. red. T. V. Hryenko*. Dnipro: Bila K. O., pp. 373–389.
18. Naumik-Hladka K. H. (2016) Menedzhment personalu yak umova ekonomichnoi bezpeky v sferi hostynnosti [Personnel management as a condition of economic security in the field of hospitality]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, no. 4 (2), pp. 39–43.
19. Nosyriev O., Dedilova T., Tokar I. (2022) Rozvytok turyzmu ta industrii hostynnosti v stratehii postkonfliktnoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Development of tourism and the hospitality industry in the strategy of post-conflict economic recovery of Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava*, vol. 1 (26), pp. 55–68.
20. Ponomarova O. B., Marchenko A. O., Romanko V. Yu. (2018) Rol strakhuvannya u sferi mizhnarodnoho turyzmu [The role of insurance in the field of international tourism]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 23, pp. 528–530.
21. Sereda V. P. (November 23, 2016) Bezpeka v turyzmi [Safety in tourism]. *Stan i perspektyvy suchasnoho turyzmu: mate- rialy II Vseukrainskoi nauko-vo-praktychnoi internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu*. Sumy: FOP Tsoma S. P., pp. 113–118.
22. Torianyk V. M., Dzhyndzhoian V. V. (2018) *Bezpeka turyzmu: navchalnyi posibnyk* [Tourism safety: a study guide.] / za zah. red. O. V. Nehodchenka. Dnipro: VNPZ "DHU", 284 p.
23. Tulchynska S. O., Solosich O. S. (2022) Kontseptualni zasady zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pid- priemnytstva v umovakh voiennoho stanu [Conceptual principles of ensuring the economic security of entrepreneurship in the conditions of martial law]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, no. 3 (79), pp. 97–102.
24. Khartiia turyzmu [Charter of tourism]. Available at: <https://geohub.org.ua/node/3059>
25. Cherednychenko O. Yu., Cherednychenko A. O. (2016) Stvorennia diievoi systemy bezpeky turyzmu, yak odna iz osnovnykh umov pidvyshchennia konkurentospromozhnosti turystychnoi haluzi Ukrainy [Creation of an effective tour- ism security system as one of the main conditions for increasing the competitiveness of the tourism industry of Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 55, pp. 144–150.
26. Chornenka N. V. (2019) *Bezpeka turyzmu: navch. posibnyk* [Tourism safety: a study guide]. Kyiv: Vydavnychiy dim "Kondor", 188 p.